

Оксана Міщенко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу
навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ В ПРОЦЕСІ ЖАНРОВО-СТИЛЬОВОГО АНАЛІЗУ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 10 КЛАСІ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Особливість вивчення української літератури в системі профільної освіти вимагає комплексного підходу до аналізу художніх творів. Світоглядні засади письменників певної літературної епохи, домінантні в ній жанрові форми визначають цілком умотивованим жанрово-стильовий аналіз. Окремі аспекти вивчення творів на основі стильових домінант розкрито в працях А. Градовського, Л. Неживої, С. Жили та ін.; особливості жанрового аналізу окреслено в дослідженнях Є. Пасічника, В. Неділька, К. Фролової, Н. Романишиної, Ю. Бондаренка та ін.

Розкриття концептуального змісту заголовкових слів у процесі жанрово-стильового аналізу епічних творів визначаємо важливим етапом формування читацької компетентності старшокласників на уроках української літератури. Актуальність уведення запропонованого підходу обумовлено розумінням заголовка як «зашифрованої формули тексту», «данини традиційності, певної «моди» на цей вид онімів, що існує в літературному процесі в певний часовий відрізок» [1, с. 5], жанровою специфікою заголовків епічних творів.

На уроках української літератури в 10 класі профільної школи доцільно здійснити цілісний аналіз заголовків реалістичних та модерних творів. Учням варто запропонувати завдання простежити основні тенденції номінації творів різних епічних жанрів, визначити особливості певного літературного періоду

крізь призму домінантних в ньому заголовків. Учитель повинен сприймати різні варіанти тлумачень, однак спонукати до обґрунтування учнями своїх позицій.

Аналіз заголовкового комплексу прозових творів з погляду жанрово-стильових особливостей необхідно реалізувати ретроспективно, коли задум твору повністю розкритий. З цією метою учнів варто зорієнтувати на аналіз заголовків з позиції категорії когезії, адже «заголовок представляє собою динамічне утворення, що розвивається» [2, с. 101], а за рахунок повтору заголовкових слів в різних контекстах послідовно утворює індивідуально-художнє значення, яке має властивість зв'язувати всі частини тексту на ідейному рівні. На завершальному етапі необхідно обговорити тлумачення заголовків з погляду специфіки жанрової й стильової манери письма, адже кожен читач розставляє акценти у творі на свій лад, а вчителю «необхідно попередити неправильне, перекручене чи примітивне розуміння прочитаного» [3, с. 4] (див. табл. 1).

Можливі варіанти трактування заголовків епічних творів крізь призму їх жанрових та стильових особливостей

Таблиця 1

Автор і назва твору	Жанр	Літературний напрям
Івана Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»	<i>Соціально-побутова повість</i>	<i>Реалізм</i>
	Соціально-побутові умови життя сім'ї в пореформений період.	Правдиве відображення життя селянської родини.
Панаса Мирний та Іван Білик «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»	<i>Соціально-психологічний роман</i>	<i>Реалізм</i>
	Алегоричне питання спроектоване на соціальні	Указівка на типову соціальну зумовленість

	причини духовного зuboжіння представників кількох селянських родин.	характеру людини: воли – алегоричний образ селян – не ревли б, якби ясла були повні, а вони – ситі.
М. Коцюбинський «Тіні забутих предків»	<i>Повість</i>	<i>Модернізм (неоромантизм, імпресіонізм)</i>
	Асоціація з міфологічним світом гуцульської родини.	Натяк на загадковість, відголоски минулого, де збереглися давні звичаї, традиції.
М. Коцюбинський «Intermezzo»	<i>Лірико-психологічна новела</i>	<i>Модернізм (імпресіонізм)</i>
	Акцент на психологічній втомі, духовному одужанні під час короткого перепочинку.	Враження від відпочинку, результат інтермецо – досягнення гармонії.
В. Стефаник «Камінний хрест»	<i>Психологічна новела</i>	<i>Модернізм (експресіонізм)</i>
	Назва акцентує на психологічній трагедії розтавання з рідною землею, тяжкій долі емігранта.	Камінний хрест символізує підсумок стражденного життя селян, втрати зв'язку з рідною землею, що рівноцінно смерті.
В. Підмогильний «Місто»	<i>Урбаністичний роман</i>	<i>Модернізм (екзистенціалізм)</i>
	Події відбуваються на міському тлі, порушено проблеми міського буття.	Урбанізм, як відомо, асоціюється з модернізмом.

Системний погляд на концептуальність заголовків прозових творів ХІХ та ХХ ст., які передбачені чинною програмою для вивчення в 10 класі, скеровують учнів до таких висновків: у заголовках творів письменників реалістичного

напряму підкреслено ілюзію правдоподібності описаних автором подій, а модерного – психологізм творів.

Отже, розгляд заголовків епічних творів письменників конкретної епохи допоможе учням проникнути в глибинну суть їхньої творчості, виявити особливості творчої манери митців певного літературного напряму, встановили змістову й структурну кореляцію між цим компонентом і всією художньо-цілісною системою твору, зрозуміли їх концептуальну роль у творі, декодувати їх родово-жанрову специфіку. Запропонований підхід до аналізу заголовків епічних творів допоможе розвинути в учнів критичне мислення, навички інтерпретації, читацьку компетентність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боева Е. В. Заголовки у творчій спадщині Григорія Сковороди (структурно-семантичний аспект). URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: стилистика декодирования. Москва, 1990. 301 с.